

Parempi tapa valita korkeakouluopiskelijat

Tuomas Pekkarinen tutkimusohjaaja

Matti Sarvimäki erikoistutkija

Korkeakoulujen opiskelijavalintaa tulee uudistaa niin, ettei itselle mieluisimpaan paikkaan hakeminen vähennä hakijan mahdollisuuksia päästä muihin paikkoihin. Ylioppilasarvosanoihin, keskitettyyn hakurekisteriin ja älykkääseen algoritmiin perustuva järjestelmä poistaisi taktikoinnin, mutta jättäisi korkeakouluille autonomian päättää valintakriteereistä.

Tällaisessa, maailmalla jo käytössä olevassa mallissa hakijan kannattaa paljastaa todelliset toiveensa. Kukin hakija saa mahdollisimman mieluisan paikan niiden vaihtoehtojen joukosta, joihin hänen on mahdollista päästä, kun muiden hakijoiden toiveet ja korkeakoulujen kriteerit on otettu huomioon. Malli pohjautuu kaksisuuntaisten markkinoiden teoriaan

Uudistusta tarvitaan. Hyvä opiskelijavalintajärjestelmä ei pakota hakijaa tasapainottelemaan todellisten toiveidensa ja sisäänpääsyn todennäköisyyksien välillä. Hyvä järjestelmä myös kohtelee hakijoita yhdenvertaisesti, on tehokas eikä rankaise huonosta onnesta.

Nykyinen, pääsykokeisiin perustuva malli on ongelmallinen kaikista näistä näkökulmista.

Koko yhteiskunnan kannalta on tärkeää, että korkeakoulutusta edellyttäviin tehtäviin valitaan sopivimmat ihmiset ja että he ehtivät tehdä pitkän työuran osaamistaan vastaavassa työssä.

Keväällä 2011 valmistuneista ylioppilaista 83 prosenttia pyrki samana vuonna korkeakouluun, mutta vain 39 prosenttia sai opiskelupaikan. Valtaosa ilman paikkaa jääneistä haki seuraavana vuonna uudestaan – ja moni myös sitä seuraavana. Kolmen pääsykoekierroksen jälkeen vuoden 2011 ylioppilaista 27 prosenttia oli vielä ilman opiskelupaikkaa, ja osa heistä epäilemättä jatkaa yrittämistä yhä edelleen.¹

On helppo ymmärtää, miksi kirjastojen lukusalit täyttyvät keväisin pääsykokeisiin valmistautujista. Korkea-asteen tutkinnon suorittaminen on ylivoimaisesti paras taloudellinen investointi, jonka tyypillinen suomalaisnuori voi tehdä.² Monelle korkeakouluopinnot ovat myös tärkeä kokemus, joka määrittää heidän sosiaalisen viiteryhmänsä ja identiteettinsä. Joillekin jopa itse oppiminen on nautinnollinen kokemus. Kaiken tämän rinnalla muutaman kuukauden pänttäys – vaikka sen joutuisi tekemään useampaankin kertaan – on merkittävälle osalle ikäluokasta hyväksyttävä kustannus.

Korkeakoulujen opiskelijavalinnat ovat kuitenkin hakijoiden henkilökohtaisia ratkaisuja laajempi yhteiskunnallinen kysymys. Suositusten opintolinjojen paikkajako on nollasummapeli, jossa yhden sisäänpääsy väistämättä tarkoittaa toisen jäämistä ulos. Näin ollen korkeakoulut suurelta osin päättävät kenestä tulee insinööri, lääkäri, sairaanhoitaja, opettaja tai tuomari – ja

kenestä ei. Koko yhteiskunnan kannalta on tärkeää, että korkeakoulutusta edellyttäviin tehtäviin valitaan sopivimmat ihmiset ja että he ehtivät tehdä pitkän työuran osaamistaan vastaavassa työssä.

Tässä kirjoituksessa esitämme, että pääsääntöisesti ylioppilasarvosanoihin perustuva valintajärjestelmä olisi tehokkaampi ja reilumpi tapa valita opiskelijat kuin nykyjärjestelmä. Tämä arvio perustuu lähtökohtaan, jonka mukaan hyvä valintajärjestelmä tavoittelee neljää asiaa:

1. Hakijoiden ja koulujen toiveet toteutuvat niin hyvin kuin mahdollista
2. Hakijat ovat perhetaustasta, sukupuolesta ja asuinpaikasta riippumatta yhdenvertaisia
3. Hakijoita ei rangaista kohtuuttomasti heidän aikaisemmista virheistään tai huonosta onnestaan
4. Järjestelmä hukkaa mahdollisimman vähän resursseja

Näiden tavoitteiden kannalta korkeakoulujen nykyiset pääsykokeet ovat monella tavalla ongelmallisia. Yhteiskunta hukkaa resursseja pakottamalla hakijat käyttämään aikaansa pääsykokeisiin lukemiseen sen sijaan, että nuoret opiskelisivat ohjatusti, kävisivät ansio-työssä tai nauttisivat vapaa-ajasta. Pääsykokeet myös rajoittavat hakijoiden mahdollisuuksia

Pääsykokeisiin liittyy myös sellaisia ongelmia, joihin ei tällä hetkellä kiinnitetä riittävästi huomiota.

hakea tosissaan usealle eri linjalle samana vuonna. Siksi moni jää joka vuosi vaille opiskelupaikkaa ja jotkut viettävät vuosikausia pääsykoerumbassa.

Yllä mainitut pääsykokeiden aiheuttamat kustannukset tunnustetaan nähdäksemme jo varsin hyvin. Tämän kirjoituksen viesti on, että pääsykokeisiin liittyy myös sellaisia ongelmia, joihin ei tällä hetkellä kiinnitetä riittävästi huomiota. Ensinnäkin ne voivat vähentää mahdollisuuksien tasa-arvoa. Kaikki eivät voi käyttää kuukausia valmistautuakseen pääsykokeisiin. Erityisen räikeä ongelma yhdenvertaisuuden kannalta on valmennuskurssit. Ne ovat usein kalliita ja tarjonta jakautuu maantieteellisesti epätasaisesti.

Toinen pääsykokeiden ongelma on, että ne voivat heikentää koulujen ja opiskelijoiden yhteensopivuutta. Tämä johtuu siitä, että pääsykokeet pakottavat hakijan tasapainottelemaan todellisten toiveidensa ja sisäänpääsyn todennäköisyyksien välillä. Jos hakija arvioi mahdollisuutensa päästä opiskelemaan unelmalalleen liian pieniksi, hänen on järkevää hakea vähemmän motivoivaan paikkaan.

Parempi tapa mitata hakijoiden motivaatiota olisi suunnitella järjestelmä, jossa nuorten olisi järkevää yksinkertaisesti kertoa missä he mieluiten opiskelisivat. Kaikki eivät toki pääse

missään järjestelmässä ykkösvaihtoehtoonsa, mutta hyvä järjestelmä varmistaisi sen, että jokainen opiskelija pääsee itselleen avoimista vaihtoehtoista mieluisimpaan. Samalla koulut saisivat juuri siihen paikkaan motivoituneimmat opiskelijat.

Suomalainen järjestelmä kansainvälisestä näkökulmasta

Eri maat ovat valinneet hyvin erilaisia tapoja jakaa korkeakoulupaikkoja. Monissa Manner-Euroopan maissa toisen asteen loppututkinto antaa oikeuden aloittaa kolmannen asteen opinnot valtaosalla aloista. Varsinainen karsinta tapahtuu vasta opintojen kuluessa.³ Pohjoismaissa valinnat tehdään jo siirryttäessä toiselta asteelta kolmannelle. Norjassa jako tapahtuu puhtaasti toisen asteen kouluarvosanojen perusteella kun taas Ruotsissa käytetään kouluarvosanojen ja erillisen valintakokeen (högskoleprovet) yhdistelmää.

Kansainvälisessä vertailussa Suomen järjestelmä on monella tapaa erikoinen. Yhtäältä Suomessa on käytössä keskitetysti arvosteltu ja standardisoitu toisen asteen loppukoe, ylioppilaskoe, mikä periaatteessa helpottaa ainakin lukion suorittaneiden pyrkijöiden vertailua. Valtaosa korkeakouluista kuitenkin käyttää alakohtaisia

Pääsykokeet pakottavat taktikointiin. Ne tosiasiasa rajoittavat henkilön mahdollisuutta hakea samana vuonna usealle alalle.

pääsykokeita, ja suuri osa opiskelijoista valitaan pelkästään pääsykokeen perusteella. OECD-maista ei löydy toista Suomen kaltaista esimerkiksi järjestelmästä, jossa ylioppilaskoetta vastaavan kokeen tuottama informaatio suurelta osin sivutetaan opiskelijavalinnoissa.

Suomalainen järjestelmä juontaa juurensa yliopistojen vahvaan autonomiaan. Suomessa on pidetty tärkeänä, että yliopistot ovat ainakin nimellisesti riippumattomia valtiovallasta ja kirkosta. Tämän autonomian turvaamiseksi yliopistoille on annettu poikkeuksellisen suuri vapaus valita opiskelijansa. Ajan myötä tämä periaate on johtanut siihen, että yliopistot käyttävät omia valintakokeitaan tai alojen yhteisiä valintakokeita. Suomessa järjestetään vuosittain kymmeniä pääsykokeita, joiden sisältöä tai ajoitusta ei usein ole edes pyritty koordinoimaan.

Suomalaiset valintakokeet ovat erikoisia myös siten, että ne perustuvat valtaosin lukion opetusohjelmaan kuulumattomaan materiaaliin. Tyypillisesti valintakoe testaa oppiaineen alkeita. Niinpä yliopistoon tai ammattikorkeakouluun pyrkivät opiskelevat Suomessa itsenäisesti – tai maksullisten valmennuskurssien avustamana – täysin uusia asioita jo ennen varsinaisten kolmannen asteen opintojen alkua. Järjestelmä johtaa tilanteeseen, jossa hakijan on valmistauduttava erilliseen valintakokeeseen

miltei jokaista linjaa varten, josta hän on kiinnostunut. Asetelma on ainutlaatuinen OECD-maissa, ja todennäköisesti koko maailmassa.

Suomalaisen valintajärjestelmän mahdolliset hyödyt

Valintakoejärjestelmää on pohdittu vuosien saatossa lukuisissa työryhmissä ja siihen on ehdotettu useita muutoksia.⁴ Uudistusehdotuksia yhdistää pyrkimys korvata alakohtaiset pääsykokeet ylioppilaskokeisiin perustuvalla valinnalla. Uudistukset ovat kohdanneet yliopistojen ja opiskelijajärjestöjen voimakasta vastustusta, joka on pääosin perustunut kahteen argumenttiin.

Valintakokeiden puolesta esitetty ensimmäinen peruste on, että ne auttavat korkeakouluja valitsemaan paremmin motivoituneita ja alalle soveltuvia opiskelijoita. Esimerkiksi lausunnot opetusministeriön vuonna 2010 julkaisemasta mietinnöstä puolustivat valintakokeita sillä, että ne mittaavat muitakin kuin akateemisia kykyjä. Tämän ajattelun mukaan valintakokeet valikoivat korkeakouluihin parempia opiskelijoita kuin vaihtoehdotiset käytännöt.

Toinen valintakokeiden puolesta esitetty peruste on, että ne parantavat mahdollisuuksien tasa-

Valintakokeiden mahdollisia hyötyjä tulee verrata niiden kustannuksiin.

arvoa antamalla uuden tilaisuuden toisen asteen koulutuksessa heikommin pärjänneille opiskelijoille. Nämä seikat korostuvat, jos toisen asteen loppukokeen arvosanojen korottaminen on mahdotonta tai rajoitettua.⁵ Toisen asteen koulumenestys korreloi vahvasti sukupuolen ja perhetaustan kanssa. Valintakokeiden on väitetty vähentävän kolmannen asteen koulutuksen riippuvuutta näistä tekijöistä.

Suomalainen järjestelmä on kallis

Valintakokeiden mahdollisia hyötyjä tulee verrata niiden kustannuksiin. Opintojen aloittamisen viivästymisen kustannukset ymmärretään varsin hyvin. Suomalaiset korkeakouluopiskelijat aloittavat opintonsa noin kaksi vuotta myöhemmin kuin keskimäärin OECD-maissa, ja osittain siksi he myös valmistuvat myöhemmin.⁶ Tämä valintajärjestelmän ongelma on yleisesti tunnustettu ja järjestelmän muutosehdotukset ovat yleensä pyrkineet sen korjaamiseen.⁷

Korkeakoulujen valintakokeet aiheuttavat muitakin kustannuksia. Yksi kustannus on valintakokeisiin valmistautumiseen käytetty aika. Se ei kirjaudu yliopistojen tai valtion budjetteihin, mutta on kuitenkin hyvin todellinen. Toinen, vielä huonommin tunnustettu kustannus on, että valintakokeet voivat vaikuttaa

täsmälleen päinvastaiseen suuntaan kuin mitä niiden puolustajat väittävät.

Valintakokeet voivat heikentää koulujen ja opiskelijoiden yhteensopivuutta

Valintakokeiden seurauksena on, että ne rajoittavat opiskelijoiden tosiasiallista mahdollisuutta hakea samana vuonna useaan oppilaitokseen. Usein valintakokeisiin valmistautuminen vaatii kuukausien työn, joten useaan paikkaan vakavissaan hakeminen on vaikeaa tai mahdotonta. Vuosittain vain neljännes kaikista hakijoista osallistuu useampaan kuin yhteen pääsykokeeseen.⁸

Valintakokeisiin valmistautumisen vaatima aika voi johtaa opiskelijoiden ja opiskelupaikkojen yhteensopivuuden heikkenemiseen. Tämä ehkä yllättävältä kuulostava väite perustuu ns. kaksisuuntaisten markkinoiden (*two-sided matching markets*) toimintaa analysoivaan laajaan tutkimuskirjallisuuteen.⁹ Kouluvaihtojen kohdalla se tarkoittaa, että kullakin opiskelijalla on oma käsityksensä itselleen sopivien opiskelupaikkojen paremmuusjärjestyksestä ja kouluilla on oma käsityksensä heille sopivien opiskelijoiden paremmuusjärjestyksestä. Koulut siis kilpailevat oppilaista ja oppilaat kouluista, joten jokaisen hakijan ja koulun täytyy sekä valita että tulla valituksi.

Kaksisuuntaisten markkinoiden teorian keskeinen opetus suomalaiselle valintakoejärjestelmälle on, ettei hakijan välttämättä kannata hakea opiskelupaikkaa, jossa hän mieluiten opiskelisi. Sen sijaan hakijat joutuvat tasapainotelemaan todellisten toiveidensa ja eri opiskelulinjoille pääsemisen todennäköisyyksien välillä. Tämä pakottaa taktikointiin, mikä puolestaan voi johtaa niin korkeakoulujen kuin hakijoidenkin kannalta huonoon lopputulokseen.

Tilannetta voi havainnollistaa ajattelemalla henkilöä, joka ensisijaisesti haluaisi oikeustieteelliseen ja toissijaisesti kauppa- ja korkeakouluun. Tehokkaassa järjestelmässä hakija ilmoittaisi todelliset toiveensa, minkä jälkeen oikeustieteellinen päättäisi haluaako se henkilön oppilaakseen. Jos oikeustieteellinen voisi täyttää paikkansa omien kriteeriensä perusteella paremmilla hakijoilla, arviointivuoro siirtyisi kauppa- ja korkeakoululle, joka vertaisi hakijaa muihin kauppa- ja korkeakoulun hakijoihin.

Nykyjärjestelmä toimii aivan eri tavoin. Sen sijaan, että hakija ilmoittaisi todelliset toiveensa, hänen on valittava minkä koulun pääsykokeisiin hän valmistautuu. Tässä hän joutuu taktikoimaan. Jos hän arvioi mahdollisuutensa kauppa- ja korkeassa riittävän paljon paremmiksi kuin oikeustieteellisessä, hänen on järkevää hakea vain kauppa- ja korkeaan, vaikka hän oikeasti haluaisi oikeustieteelliseen. Hän ei koskaan saa tietää, olisiko päässyt oikeustieteelliseen, jos olisi yrittänyt. Eikä oikeustieteellinen saa koskaan tietää, että olisi halutessaan saanut kyseisen opiskelijan.

Tilannetta pahentaa se, että taktikointi on vaikeaa. Kullekin opiskelulinjalle pääsemisen vaikeus riippuu siitä, ketkä muut sinne hakevat.

Ja nämä muut miettivät yhtä aikaa omia mahdollisuuksiaan, jotka taas riippuvat siitä mitä toiset päättävät tehdä. Tämän vuoksi hakijoiden on usein vaikea arvioida mahdollisuuksiaan vaihtoehtoisissa kohteissa. Kun tämän päälle lisätään vielä erot hakijoiden itseluottamuksessa, riskinotossa ja mahdollisuuksissa valmistautua pääsykokeisiin, seuraa sotku, josta syntyvä opiskelijoiden jakautuminen opiskelupaikkoihin voi olla huono sekä opiskelijoiden että koulujen näkökulmasta.

Kaksisuuntaisia markkinoita analysoivassa tutkimuksessa on löydetty valintamekanismeja, jotka ratkaisevat nämä ongelmat. Näitä mekanismeja on otettu menestyksekkäästi käyttöön monissa paikoissa. Todellisen motivaation paljastaville mekanismeille yhteistä on, että itselleen mieluisimpaan paikkaan hakeminen ei vähennä hakijan mahdollisuuksia päästä muihin paikkoihin.

Nykyjärjestelmä suosii varakkaita kaupunkilaisia

Toinen usein toistettu peruste pääsykokeiden tarpeellisuudelle on, että ne antavat ylioppilaskirjoituksissa heikommin pärjänneille uuden mahdollisuuden. Kuulostaa reilulta. Ihmisille annetaan toinen – ja useampikin – mahdollisuus, joten kaikilla on teini-ikänsä hairahduksista riippumatta yhtäläiset mahdollisuudet päästä korkeakouluun. Uuden mahdollisuuden on katsottu olevan erityisen tärkeä pojille, sillä keskimäärin pojat pärjäävät ylioppilaskokeissa tyttöjä huonommin.

On kuitenkin kaikkea muuta kuin selvää, että valintakokeet parantaisivat mahdollisuuksien tasa-arvoa. Syy on, että opiskelijoiden valinta

suosituille linjoille on kilpailu, jossa jokainen sisäänpääsy tarkoittaa, että joku jää ulos. Verrattuna ylioppilasarvosanoihin perustuvaan valintamekanismiin, nykyjärjestelmässä häviäjiä ovat nuoret, jotka menestyivät hyvin ylioppilaskirjoituksissa, mutta huonosti pääsykokeissa.

Asian voi ilmaista kärkkäämminkin. Valintakokeet suosivat nuoria, jotka laiskottelevat läpi lukion ja pönttävät myöhemmin pääsykokeisiin. Osalla nuorista on tukenaan kallis valmennuskurssi. Todennäköisesti he tiputtavat suosituimmilta linjoilta nuoria, jotka ovat hoitaneet toisen asteen opintonsa hyvin, mutta joiden vanhemmat eivät pysty tai halua elättää heitä pääsykokeisiin valmistautumisen aikana tai maksaa heidän valmennuskurssejaan. Syrjäisemmällä paikkakunnilla valmennuskursseja ei ole edes tarjolla.

Kuinka merkittävästä asiasta on kyse?

Olemme esitelleet valintakokeiden mahdollisia piirteitä ja vaikutuksia, joiden toivoisimme tulevan paremmin huomioiduksi koulutuspoliittisessa keskustelussa. Olisi kuitenkin tärkeää tietää myös, kuinka merkittäviä teoreettiset mahdollisuudet ovat käytännössä.

Aihepiirin empiiristä tutkimusta on tehty vähän. Taktikoinnin merkitystä on vaikea tutkia, sillä tietoa hakijoiden todellisista toiveista ei ole olemassa. Relevantteja empiirisiä tuloksia on kuitenkin jonkin verran käytettävissä. Tulokset viittaavat siihen, että valintakokeet eivät ennusta opinnoissa menestymistä ratkaisevasti paremmin kuin ylioppilaskokeet.¹⁰ Lisäksi varakkaamista perheistä tulevat kaupunkilaishakijat ovat valmennuskursseilla yliedustettuina.¹¹ Toisaalta

sukupolvien välinen koulutusliikkuvuus Suomessa ei poikkea pelkästään koulumenestykseen perustuvista, vertailukelpoisista maista, kuten Norjasta.¹² Lisäksi, pääsykokeista huolimatta, naisten yliedustus kolmannen asteen opinnoissa on Suomessa OECD-maiden kärkiluokkaa.

Hyvän valintajärjestelmän ominaisuudet

Millainen sitten olisi hyvä opiskelijavalintajärjestelmä? Ensinnäkin hakijoiden olisi turvallisista paljastaa todelliset toiveensa. Nykyjärjestelmässä vaativalle linjalle hakeva ottaa riskin, ettei hän sinä vuonna saa opiskelupaikkaa. Tämä pakottaa valitsemaan vain niiden hakukohteiden välillä, joihin hakija arvelee voivansa tulla valituksi. Uravalinta itsessään on niin vaikeaa, että on kohtuutonta pakottaa nuoret vielä taktikoimaan. Tehokas ja reilu järjestelmä ei jätä tilaa taktikoinnille, jolloin hakijat voivat keskittyä miettimään, mitä he todella haluavat opiskella.

Hyvässä järjestelmässä hakijoiden ja koulujen kannattaa paljastaa todelliset toiveensa. Taktikoimalla ei saa voittaa mitään. Tämä on mahdollista vain, jos haku toivelistalla korkeammalla olevaan kohteeseen ei vähennä mahdollisuuksia päästä listalla alempana oleville koulutuslinjoille. Tämän takia järjestelmässä ei voi olla suuria aikakustannuksia vaativia pääsykokeita. Samoin hakijoille ei voi antaa lisäpisteitä siitä, että he ovat listanneet jonkin linjan ykkösvaihtoehdoksi tai rajoittaa hakukohteiden lukumäärää. Sen sijaan järjestelmään olisi mahdollista sisällyttää ylioppilaskirjoituksia täydentäviä kokeita tai haastatteluita, jotka

Opiskelijavalintaa tulee uudistaa niin, ettei itselle mieluisimpaan paikkaan hakeminen vähennä hakijan mahdollisuuksia päästä muihin paikkoihin.

olisivat hakijoille siinä mielessä halpoja, että niihin olisi mahdotonta valmistautua.

Järjestelmän on myös oltava tehokas. Nykyjärjestelmässä opiskelijat viettävät, todennäköisesti tahtomattaan, usein “välivuosia”. Joidenkin linjojen kohdalla välivuoden voi joutua pitämään jopa siksi, että pääsykokeissa opiskelu vaatii niin paljon aikaa. Toimivassa järjestelmässä nuoret aloittaisivat opintonsa aikaisemmin ja siirtyisivät työmarkkinoille nopeammin.

Lisäksi järjestelmän on oltava reilu. Se ei saa suosia tietyistä perhetaustoista tai tietyiltä paikkakunnilta tulevia hakijoita. Hyvä valintajärjestelmä ei myöskään kohtuuttomasti rankaise aikaisemmista virheistä tai epäonnesta. Opiskelijavalinnat joudutaan tekemään jonkinlaisten koe- tai haastattelutulosten perusteella, ja kokeisiin ja haastatteluihin liittyy väistämättä paljon epävarmuutta. On tärkeää, että hakijoita ei suljeta heille sopivan koulutuksen ulkopuolelle siksi, että he sattuiivat olemaan ylioppilaskirjoituksissa flunssassa tai että heidän murrosikänsä oli tavanomaista vaikeampi. Lisäksi on tärkeää antaa kohtuullinen mahdollisuus vaihtaa opiskelupaikkaa, jos opiskelija huomaa hakeutuneensa itselleen sopimattomalle alalle.

Ylioppilaskirjoituksiin perustuva järjestelmä

Yksinkertainen tapa parantaa korkeakouluopiskelijoiden valintatapaa olisi korvata pääsykokeet pääsääntöisesti ylioppilaskirjoitusten arvosanoihin perustuvalla järjestelmällä. Järjestelmän yksityiskohtia tulisi pohtia tarkemmin kuin mitä tässä on mahdollista, mutta keskustelun avaamiseksi esitämme konkreettisen ehdotuksen.

Ehdottamassamme järjestelmässä hakijat listaavat opintolinjat henkilökohtaiseen toivejärjestykseensä. Korkeakoulut määrittelevät linjakohtaiset kriteerit, miten hakijat ylioppilasarvosanojen perusteella asetetaan paremmuusjärjestykseen. Kouluilla on täysi autonomia päättää, mitä ylioppilaskirjoitusten aineita ne arvostavat ja kuinka paljon. Nämä arvostukset syötetään keskitettyyn hakurekisteriin, ja opiskelijat jaetaan opintopaikkoihin ns. *deferred acceptance* -algoritilla.¹³

Tällaisessa järjestelmässä hakijoiden kannattaa paljastaa todelliset toiveensa ja kukin hakija saa mahdollisimman mieluisan paikan – niiden vaihtoehtojen joukosta, joihin hänen on mahdollista päästä kun muiden hakijoiden toiveet ja koulujen kriteerit on otettu huomioon.

Pääsykokeista luopuminen todennäköisesti tekisi korkeakoulujärjestelmästämme tehokkaamman ja reilumman.

Ylioppilaskirjoituksiin perustuvaan järjestelmään liittyy toki haasteita. Osa koulutuslinjoista vaatii erilaisia taitoja kuin ylioppilaskirjoitukset mittaavat. Vaikkapa Sibelius-Akatemian opiskelijavalinnat on epäilemättä jatkossakin tehtävä pääsykokeilla. Tyypillisesti pääsykokeet kuitenkin kertovat lähinnä hakijan kyvystä omaksua tietoa lukemalla kirjoja. Tällaiset pääsykokeet ovat tarpeettomia, sillä ylioppilaskirjoitukset mittaavat pitkälti samaa asiaa.

Tärkein ongelma ylioppilaskirjoituksiin perustuvassa järjestelmässä olisi taktikoinnin siirtyminen osittain lukioihin ja ylioppilaskokeiden ainevalintoihin. Nuorten lukiossa tekemät valinnat voisivat rajoittaa heidän mahdollisuuksiaan enemmän kuin nykyjärjestelmässä, mikä puolestaan voisi heikentää sekä mahdollisuuksien tasa-arvoa että järjestelmän tehokkuutta. Siksi olisi tärkeää antaa riittävästi mahdollisuuksia korjata lukioaikana tehtyjä valintoja, jotka myöhemmin osoittautuvat virheiksi.

Kaikkein suoraviivaisin tapa luoda joustavuutta opiskelijavalintaan olisi lisätä mahdollisuuksia korottaa ylioppilasarvosanoja. Vaarana on, että loputon pääsykokeisiin lukeminen vaihtuisi loputtomaan ylioppilasarvosanojen korottamiseen. Nykytilanteeseen verrattuna tämä olisi kuitenkin edistystä, sillä ylioppilasarvosanat olisivat pääsykokeita merkittävästi enemmän "yhteistä valuuttaa". Yhtä arvosanaa korotta-

malla hakijalle voisi avautua monia mahdollisia opiskelupaikkoja sen sijaan, että hän valmistautuisi vain tiettyyn opiskelupaikkaan tai -alaan sidottuun pääsykokeeseen. Korotusmahdollisuuksia ei olisi välttämätöntä antaa loputtomasti. Lisäksi valmennuskurssien merkitys vähenisi, sillä ne joutuisivat suoraan kilpailemaan lukioiden kanssa.

Uusia mahdollisuuksia voitaisiin tarjota myös kehittämällä korkeakouluja suuntaan, jossa opiskelijat maisteriopintojen alkaessa vaihtaisivat pääainetta ja koulua nykyistä useammin. Siten ensimmäisen korkeakoulupaikan merkitys vähenisi, ja sekä opiskelijoilla että kouluilla olisi mahdollisuus tehdä valintoja harkitummin ja nykyistä paremmin informoituna.

Yksikään valintajärjestelmä tuskin on täydellinen. Samalla on kuitenkin tärkeä muistaa, että täydellinen on hyvän pahin vihollinen. Nykytilanteeseen verrattuna pääsykokeista luopuminen hyvin todennäköisesti tekisi korkeakoulujärjestelmästämme tehokkaamman ja reilumman.

Kiitokset

Kiitämme Mikko Mustosta, Matti Pohjolaa, Marko Terviötä, Otto Toivasta, Roope Uusitaloa, Hanna Virtasta ja Juuso Välimäkeä hyödyllisistä kommentteista ja keskusteluista.

Viitteet

1. Luvut on laskettu VATT:ssa tutkimuskäytössä olevasta aineistosta, jossa on tiedot vuosien 2011–2013 korkeakouluhauista.
2. Korkeakoulututkinnon suorittaneiden suomalaisten koko työuransa aikana tienaatut bruttotulot ovat keskimäärin kaksinkertaiset verrattuna ammatillisen tutkinnon suorittaneisiin. Verojen ja tulonsiirtojen jälkeenkin korkeakoulun suorittaneilla käytettävissä olevat tulot ovat 60–70% suuremmat kuin ammatillisen tutkinnon suorittaneilla (Koerselman ja Uusitalo (2014)).
3. Tällaisiin ”avoimen” mekanismin maihin lasketaan esimerkiksi Ranska, Saksa, Italia ja Alankomaat (McGarth ym. 2014).
4. Viimeisin esimerkki on Opetusministeriön asettaman työryhmän raportti ”Ei paikoillanne, vaan valmiit, hep!”, Opetusministeriö (2011). Aikaisempia esimerkkejä ovat Ahola (2004), Sajavaara ym. (2002), Jussila (1996) sekä Halonen (1994).
5. Nykyiset ylioppilaskoetta koskevat säännöt sallivat yhden hyväksytyen arvosanan korottamisyrityksen.
6. OECD (2014).
7. Toisinaan tosin esitetään, että välivuodet eivät välttämättä ole haitallisia, koska väli vuosien aikana kerääntynyt kokemus voi vaikuttaa positiivisesti opintomenestykseen. Tuore tutkimus aiheesta on Parker ym. (2015).
8. Tämän tunnusluvun laskentaa vaikeuttaa hieman se, että 35 %:ssa ohjelmista ei järjestetä lainkaan pääsykokeita. Noin puolet hakemuksista suuntautuu tällaisiin ohjelmiin. Jos laskuista jätetään pois ne henkilöt, jotka hakevat vain tällaisiin ohjelmiin, osallistuu 35% hakijoista useampaan kuin yhteen pääsykokeeseen.
9. Erinomainen johdatus aihepiiriin on taloustieteen Nobel-palkinnon vuonna 2012 saaneen Alvin E. Rothin tuore kirja Roth (2015). Tiivistetty esitys löytyy Rothin Nobel-luennosta (www.nobelprize.org) tai Marko Terviön suomenkielisestä kirjoituksesta (<http://blog.hse-econ.fi/?p=6691>). Pääsykokeita ei tässä kirjallisuudessa ole toistaiseksi suoraan käsitelty. Tästä huolimatta on selvää, että sen perusopetus – kun hakemisesta tehdään tavalla tai toisella ”kallista”, hakijat joutuvat taktikoimaan – soveltuu myös suomalaisen järjestelmän analysointiin. Kouluvalintoja tarkasteleva katsausartikkeli on Pathak (2011).
10. Tällaisia tutkimuksia ovat Hakoniemi (1995), Lindblom-Ylänne ym. (1999), Rantanen ja Liski (2004), Häkkinen (2005), Huttunen (2010) ja Pietilä (2012).
11. Ahola ja Kokko (2000) ovat tutkineet kauppatieteellisten alojen valmennuskurssien asiakkaita.
12. Jäntti ym. (2006).
13. Täsmällisesti ottaen tarkoitamme ns. student-proposing deferred acceptance algoritmia, johon toisinaan viitataan myös Gale-Shapley algoritmina. Marko Terviön yllämainittu kirjoitus (<http://blog.hse-econ.fi/?p=6691>) sisältää erinomaisen kuvauksen algoritmin toiminnasta.

Kirjallisuus

Ahola, S. (2004): *Yhteishausta yhteisvalintaan: Yliopistojen opiskelijavalintojen kehittäminen*, Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2004: 9.

Ahola, S. ja Kokko, A. (2001): ”Finding the best possible students: Student selection and its problems in the field of business”, *Journal of Higher Education Policy and Management*, 23 (2), 191-203.

Hakoniemi, J. (1995). *Valmistuuko kuuden laudaturin ylioppilas myös yliopistosta erinomaisin arvosanoin?* Turun yliopiston historian laitoksen julkaisuja 33. Turku.

Halonen, M. (1994): *Opinto-oikeus, liikkuvuus, koulutuspaikkojen käyttö ja ympärivuotinen opiskelu*. Koulutus- ja tiedepolitiikan linjan julkaisusarja 1994:15. Helsinki: Opetusministeriö.

Huttunen, T. (2010): *Opiskelijavalinta, opintojen eteneminen ja opintoihin sitoutuvuus kauppatieteellisellä alalla*. SEFEn raportteja 3/2010. Suomen ekonomiliitto – Finlands Ekonomförbund SEFE ry, Helsinki.

Häkkinen, I. (2004): ”Do university entrance exams predict academic achievement?”, Working paper 2004:16, Uppsala universitet, Uppsala.

Jussila, M. (1996): *Korkeakoulujen opiskelijavalinnat. Kehittämisen haasteita ja mahdollisuuksia*. Koulutus- ja tiedepolitiikan linjan julkaisusarja 1996:34. Helsinki: Opetusministeriö.

Jäntti, M., Bratsberg, B., Røed, K., Raaum, O., Naylor, R., Österbacka, E., Björklund, A. ja Eriksson, T. (2006): ”American exceptionalism in a new light: A comparison of intergenerational earnings mobility in the Nordic countries, the United Kingdom, and the United States”, IZA Discussion Paper 1938.

Koerselman, Kristian ja Roope Uusitalo (2014): The risk and return of human capital investments, *Labour Economics* 30: 154-163.

Lindblom-Ylänne, S., Lonka, K. ja Leskinen E. (1999): ”On the predictive value of entry-level skills for successful studying in medical school”, *Higher Education*, 37 (3), 239-258.

McGarth, C. H., Henham, M. L., Corbett, A., Durazzi, N., Fearson, M., Janta, B., Kamphuis, B. W., Katashiro, E., Brankovic, N., Guerin, B., Manville, C., Schwartz, I., ja D. Schweppenstedde, (2014): *Higher Education Entrance Qualifications and Exams in Europe: A Comparison*, Policy Department B, European Parliament, Bruxelles.

OECD (2014): *Education at a glance*.

Opetusministeriö (2011): *Ei paikoillanne, vaan hep!*, Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:11.

Parker, P. D., Thoemmes, F., Duineveld, J. J., Salmela-Aro, K. (2015): "I wish I had (not) taken a gap-year? The psychological and attainment outcomes of different post-school pathways", *Developmental Psychology*, Vol 51(3), Mar 2015, 323-333.

Pathak, P. A. (2011): The Mechanism Design Approach to Student Assignment. *Annual Review of Economics* (3):513-36.

Pietilä, L. (2012): *Predicting academic performance: Does entrance exam matter? – Evidence from Helsinki School of Economics*, Pro-gradu tutkielma, Aalto yliopisto.

Rantanen, E. ja Liski, E. (2009): *Valmiiksi tavoiteajassa? Teknillistieteellisen alan opiskelijoiden opintojen eteneminen*, Teknillisen korkeakoulun opetuksen ja opiskelun tuen julkaisuja 3/2009. Teknillinen korkeakoulu, Helsinki.

Roth, A. E. *Who Gets What—and Why: The New Economics of Matchmaking and Market Design*. Houghton Mifflin Harcourt, 2015.

Sajavaara, K., Hakkarainen, K., Henttonen, A., Niinistö, K., Pakkanen, T., Piilonen, A-R. ja S. Moitus, (2002): *Yliopistojen opiskelijavalintojen arviointi*, Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisuja 17: 2002.

Kirjoittajat

Tuomas Pekkarinen

Tutkimusohjaaja Tuomas Pekkarinen on perehtynyt koulutukseen ja työmarkkinoihin liittyviin kysymyksiin. Hänen viimeaikaiset tutkimushankkeensa ovat käsitelleet lukiolaisten koulutusvalintoja, koulutuspoliittisten uudistusten vaikutusta sosiaaliseen liikkuvuuteen sekä sukupuolieroja korkeakoulujen pääsykokeiden vastauskäyttäytymisessä.

<https://sites.google.com/site/tjpekk/>

Matti Sarvimäki

Erikoistutkija Matti Sarvimäki on työmarkkinoihin ja koulutukseen erikoistunut taloustieteilijä. Hänen viimeaikaiset tutkimuksensa ovat käsitelleet maahanmuuttajien kotoutumista, lukiolaisten korkeakouluvalintoja, sosiaalista liikkuvuutta ja työmarkkinashokkien pitkäaikaisvaikutuksia.

<http://www.aalto-econ.fi/sarvimaki/>

Policy Brief on Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen artikkelisarja, joka esittelee taloustieteellisiä näkökulmia ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin ja talouspolitiikan päätöksiin. Artikkelit julkaistaan VATT:n verkkosivuilla.

Graafinen suunnittelu: VATT

Taitto: Anita Niskanen

© Valtion taloudellinen tutkimuskeskus 2016

www.vatt.fi

VATT Analyysi -julkaisusarja

VATT Analyysi -sarjan julkaisut ovat saatavilla osoitteessa www.vatt.fi/julkaisut/vattanalyysi

VATT Analyysi 1-2015

Hyvän valtionosuusjärjestelmän periaatteet

Suomen julkinen sektori on kansainvälisessä vertailussa poikkeuksellisen hajautettu paikallistasolle eli kunnille. Tästä syystä valtion kunnille maksamat valtionosuudet ovat merkittävä menoerä. Analyysissa tarkastellaan talusteorian näkökulmasta hyvän valtionosuusjärjestelmän periaatteita sekä sitä, miten hyvin Suomen vuoden 2015 alusta voimaantullut järjestelmä noudattaa näitä periaatteita.

VATT Analyysi 1-2014

Maahanmuuttajien integroituminen Suomeen

Onnistunut kotouttamispolitiikka kohentaa sekä maahanmuuttajien että suomalaisten taloudellista hyvinvointia. Tutkimustulosten mukaan kotouttamissuunnitelmat nostivat maahanmuuttajien tuloja lähes puolella kymmenessä vuodessa. Kotouttamisen kehittäminen vaatii kuitenkin nykyistä järkevämmiin toteutettuihin kokeiluun.

VATT Analyysi 1-2013

Hyvän veropolitiikan periaatteet

VATT Analyysissa käydään läpi viime vuosien taloustieteellisen verotutkimuksen johtopäätöksiä, joiden nojaan hyvä veropolitiikka voidaan rakentaa. Julkaisussa tarkastellaan, miten verotus vaikuttaa kotitalouksien ja yritysten käyttäytymiseen, ja pohditaan, miten nämä tutkimustulokset tulisi ottaa huomioon Suomen verotuksen kehittämisessä.

Viimeisimmät Policy Brief -artikkelit

VATT Policy Brief -artikkelit ovat saatavilla osoitteesta www.vatt.fi/policybrief

VATT Policy Brief 3-2015

Energia- ja ilmastopolitiikan uudet tuulet

Ilmastonmuutoksen torjuminen edellyttää energiajärjestelmien muuttumista hiilineutraaleiksi. Kyseessä on valtaisa muutos fossiilisista energialähteistä kohti uusiutuvia energiatuotannon muotoja. Suomessa ollaan huolissaan EU:n päästökaupan haitallisesta vaikutuksesta teollisuuden kansainväliseen kilpailukykyyn, vaikka tästä on toistaiseksi vähän todellista näyttöä.

VATT Policy Brief 2-2015

Rakenteellisen työttömyyden riski kasvaa

Keskustelu rakenteellisen työttömyyden lisääntymisestä viriää aina, kun työttömyysaste nousee tai pysyy kauan korkeana. Rakenteellisen työttömyyden taso antaa suuntaviivat hallituksen talous- ja työvoimapolitiikalle. Viime aikoina rakenteellisen työttömyyden riski on jonkin verran kasvanut.

VATT Policy Brief 1-2015

Mihin perintöveroa tarvitaan?

Perintö- ja lahjaverolla verotetaan perintönä, testamentilla ja lahjana saatuja omaisuuksia. Vaikka perintövero on oma veromuotonsa, sen toimivuus ja vaikutukset riippuvat myös muista veroista. Erityisesti perintöveron suhde luovutusvoittoveroon on tärkeä. Ne yhdessä määräävät, millä tavalla omaisuuden arvonnousu tulee verotetuksi vai tuleeko lainkaan.